

Marina HOTI

NOVI NALAZI KONSEKRATIVNIH ROGOVA NA VUČEDOLU

UDK 903.26 (497.13) »6343«
Izvorno znanstveno djelo
Original scientific paper
Prethistorijska arheologija
Prehistoric archaeology

Marina Hoti
41000 Zagreb, YU
Đ. Salaja 3
Odsjek za arheologiju
Filozofskog fakulteta

Primljeno: 1990. 06. 08.

Na lokalitetu Vučedol-Streimov vinograd, u istraživanjima od 1984. do 1989. godine, nađena su dva čitava sedlasta žrtvenika (konsekrativni rogovi) od kojih se jedan mogao potpuno rekonstruirati. Ti kulturni predmeti poznati su i sa drugih nalazišta vučedolske kulture, kao i među nalazima ostalih kultura evropske prethistorije. Njihov se razvojni put može pratiti od ranog neolitika Bliskog Istoka, pa do brončanog doba kada su bili rašireni gotovo cijelim starim svijetom. Njihovo se kulturno značenje, izgleda, pri tom nije bitno mijenjalo.

1.

Sistematska istraživanja lokaliteta Vučedol, položaj Streimov vinograd, traju od 1984. godine. Dala su goleme količine materijala, ali nas ovdje zanima jedna posebna kategorija — kulturni predmeti poznati kao »konsekrativni rogovi« ili sedlasti žrtvenici.

Godine 1986. iskopavana je jama 20 (V-85) velikih dimenzija (promjeri: 3,10 x 2,20 m, dubina 1,34 m) i puna materijala: kostiju i keramike klasične vučedolske kulture, među kojom je bilo dosta finih komada s inkrustacijom i nekoliko ulomaka s crvenom inkrustacijom. U istočnom rubu jame nađena su dva sedlasta žrtvenika od pečene zemlje i uz njih nekoliko ulomaka vrlo velike posude (T. 1, sl. 1). Kraj žrtvenika je bilo mnogo pepela, ribljih kostiju i velika količina ribljih ljuski. Oba su žrtvenika bila podjednakih dimenzija i imala su fino uglačanu površinu. Jednom je bio otpao samo jedan rog i mogao se dobro rekonstruirati

(T. 1, sl. 2)⁴. Drugi je zbog loše kvalitete pečenja bio u stanju raspadanja. Ovo su izvanredni nalazi konsekrativnih rogova od pečene zemlje koje nije trebalo nadopunjavati niti otprilike oblikovati prema analogijama².

Drugi nalaz sedlastog žrtvenika, u komadima, ali gotovo cijelog, potječe iz iskopavanja 1985. godine. U jami 13 (V-85) (dimenzije jame: promjeri 2,70 x 2,10 m, dubina 1,99 m), pri samom vrhu, nađeni su ulomci konsekrativnih rogova od pečene zemlje i među njima jedan obrađen rog (T. 2, sl. 1). U neposrednoj blizini žrtvenika bila su polovina većeg lonca model krušne peći³ i jedna cijela terina; sve pripada klasičnoj vučedolskoj kulturi.

U sezoni 1988. godine u jami 87 (V-85) (dimenzije jame: promjeri 2,15 x 2,10 m, dubina 0,41) nađena su dva manja ulomka konsekrativnih rogova od pečene zemlje: veći je dio ugla roga žrtvenika (T. 2, sl. 2 a-b), visok 6,2 cm, širok 3,8 cm, debeo 3 cm. Manji je posve neodredljiv ulomak visine 3,8 cm i širine 2,1 cm. Jama je inače bila zapunjena pepelom i zapečenim kućnim lijepom.

1985. godine pri čišćenju poda kuće vučedolske kulture (dubina 109,23 m) u sondi V-84 nađen je manji ulomak vučedolskog sedlastog žrtvenika, također dio roga.

Iskopavanja 1989. godine u sondi V-87 iznijela su na površinu ostatke vučedolske kuće (na dubini 109,95 m) koji su označeni kao POD 3. Na podu je bila gomila kućnog lijepa što se urušio prilikom požara kuće. Ispod urušenja nađena je keramika i jedan manji ulomak roga sedlastog žrtvenika (T. 4, sl. 1) veličine 4,6 cm x 4,1 cm.

Ovdje valja spomenuti nalaz s Vučedola-Streimovo kukuružište iz 1981. godine. Na podu kasnoklasične vučedolske kuće nađen je dio konsekrativnih rogova od pečene zemlje (postolje žrtvenika, rogovi su nedostajali) u vrlo lošem stanju, tako da se cijeli mrvio. Nalazio se u urušenju izgorenog objekta (u istom urušenju bili su žrvnjevi, neke cijele posude i drugo), na najgornjem od četiri gorena i obnavljana sloja vučedolskih podova (po dubinama: 1. 1,05 m, 2. 1,20 m, 3. 1,45 m, 4. 1,75 m).

2.

Konsekrativni su rogovi u vučedolskoj kulturi poznati od ranije. Najpoznatije, s Vučedola (Gradac)⁴ je objavio R. R. Schmidt. Radi se o klasičnom obliku žrtvenika, tipična sedlasta oblika s ušiljenim »rogovima«. Drugačiji tip žrtvenika, fino ukrašen inkrustacijom, nađen je na Sarvašu⁵. Taj tip žrtvenika nije tipična sedlasta tvorba, već se prije može smatrati oblikom izvedenim od konsekrativnih rogova, koji samo podjeća na njih. Jedan osebujan oblik sedlastog žrtvenika potječe iz Vinkovaca-Hotel⁶. On ima zaobljene i dosta kratke »rogove« s utorima, a s prednje strane ispod svakog »roga« po tri rupe, stoga se niti on ne može smatrati tipičnim konsekrativnim rogovima (T. 3, sl. 2).

Vinkovci su, međutim, dali još jedan neobičan oblik. Ovoga puta nije riječ o uobičajenom prenosnom žrtveniku, već o konstrukciji unutar kuće. Godine 1977. na položaju »Hotel«, na podu kuće, na dubini od 1,90 m, u vučedolskom sloju nađena je konstrukcija od nabijene zemlje, sedlasta oblika⁷. Ona je gorjela i zato joj je djelomično bila očuvana dobro izglađena površina. Teško da je bila ognjište, budući da je nađena kraj samog ognjišta⁸. Sama po sebi nameće se misao da se radi o kulturnom mjestu, vjerojatno sedlastom žrtveniku, monumentalnijem primjeru konsekrativnih rogova⁹.

Ulomci sedlastih žrtvenika nađeni su na lokalitetu Vučedol-Zók kulture Dunaszekcső-Várhegy o Mađarskoj (T. 4, sl. 3 a-b)¹⁰. Taj je primjerak srodan onom iz Sarvaša, po bogatom ukrasu izvedenom inkrustacijom, dok je jedan drugi (T. 4, sl. 2) nalik ulomcima nađenim u novim istraživanjima na položajima Streimov vinograd, Streimovo kukuružište i Gradac.

Istom religijskom kompleksu, čiji su jedan od izraza konsekrativni rogovi i štovanje goveda općenito, pripada i nalaz iz Vinkovaca-Hotel iz 1977. godine. To je bukranij promjera oko 80 cm, koji se nalazio na pročelju vučedolske kuće (dubina 2,05 cm), vjerojatno iznad ulaza. Kad se kuća uslijed požara srušila, bukranij je zajedno s komadom kućnog lijepa na koji je bio pričvršćen pao pred ruševinu. Tako je i nađen. Kod njega je zanimljivo to što je lubanja goveda bila samo djelomično ostavljena kad su ga radili. Ostatak je bukranija bio modeliran od gline, dosta kraći nego prava lubanja i tupo zaobljen. Tako je i rekonstruiran (T. 3, sl. 1). Taj način izrade bukranija podsjeća na daleke izvore u Čatal Hüyük, gdje su se također umetali rogovi gove da u glave ili postolja modelirana od gipsa.

3.

Odmah čim je nađen prvi primjerak žrtvenika vidjelo se da se ne radi u osamljenoj odlici vučedolske kulture¹¹. Prve su usporedbe bile usmjerene u najočitijem pravcu, a to je Krete, čija je brončanodobna civilizacija prepuna konsekrativnih rogova, od monumentalnih kamenih primjeraka, pa do ukrasa na nakitu i keramici¹². Preko Krete, konsekrativni rogovi pojavljuju se i u mikenskoj civilizaciji gdje nesumnjivo imaju isto kulturno značenje¹³. Međutim, oni niti su karakteristika samo Krete, niti su porijeklom s Krete. Poznati su u prehistorijskim razdobljima širom Evrope i uvijek s istim kulturnim konotacijama. Upravo su te veze s kultom suviše jake da bi se prihvatila teza da se radi o držačima ili podmetačima za posude ili klecalima kod ognjišta, kao što tvrde S. Diamant i J. Rutter, iako je vrlo vjerojatno da su neki imali upravo tu funkciju, odnosno da su klecala oblikom podsjećala na konsekrativne rogove¹⁴.

Samo kao primjer mogli bismo navesti da su konsekrativni rogovi otkopavani i na Cipru¹⁵, te na Sardiniji gdje se nalaze ispred grobnica¹⁶.

Zanimljiv je nalaz sa Sicilije, gdje je jedna grobnica zatvorena dvjema pločama na kojima su prikazani Velika Božica i konsekrativni rogovi. Osim toga, u sicilskim se ranim grobnicama nalaze mali glineni modeli rogova, priloženi kao votivni darovi¹⁷. Nađeni su i u Španjolskoj¹⁸, te na Malti ispred svetišta u Hal Tarxienu¹⁹. Otkrivani su od švicarskih palafita²⁰ do semitskog svijeta i uvijek se postavljalo pitanje o odnosima između tih žrtvenika i pravih bukranija. Dok su prvi primjerci koji su ugledali svjetlo dana u Italiji i Švicarskoj bili proglašavani simbolima polumjeseca i mjeseca općenito, Evans ih je povezivao s bukranijima. Iako je pravo značenje sedlastih žrtvenika nedokučivo, uza sve rasprave koje su o njima vođene, uvijek se Evansov prijedlog uspijevao nametnuti kao najvjerojatniji²¹.

Veliki prilog poznavanju razvitka ovog kulturnog predmeta bila su sjajna otkrića u Çatal Hüyük u Anatoliji. Iskopavanja su omogućila da se nazru korijeni i izvori kasnijih religioznih predmeta i simbola i da se uoči njihov razvojni put od doslovnog prikaza do apstrahiranja u simbol koji sa sobom nosi više značenja (sva ona značenja koja su se naslagala razvojem) nego izvorni predmet. Predmet kulta se vezivao u kulturni simbol.

Niz kulturnih prostorija u Çatal Hüyük uokružen je prikazima cijelih bikova, bikovskih glava i konstrukcijama (klupama) u koje su samo utaknuti bikovski rogovi²². Rogovi goveda (bos primigenius) u Çatal Hüyük u imaju isti položaj, a čini se i sličnu funkciju kao kasniji konsekrativni rogovi. Iako je James Mellaart u svojim izvještajima ta svetišta pripisao muškom božanstvu, ne bismo se složili s njim — bik je nosilac i simbol plodnosti i pratilac božanstva plodnosti, a to je žensko božanstvo. Kao prilog toj pretpostavci možemo navesti svetište E, VI, 8 u kome je prikazana božica raširenih nogu (možda prikazana kako rađa), a ispod odnosno između njezinih nogu nalazi se glava bika²³. U ovom slučaju ona izgleda kao majka životinja, kao ona koja čovjeku daje iste životinje koje on prinosi NJOJ na žrtvu. U Çatal Hüyük ništa nepobitno ne pokazuje da je bik bio bog, niti da je simbol ili bog Sunca, što je nekoć bilo omiljeno tumačenje²⁴. Naprotiv, u tim istim svetištima, u platformama neposredno ispod bukranija, bili su sahranjeni mrtvi. Te su prostorije istodobno i svetišta i grobnice, mjesto obožavanja živih i svijet mrtvih, gdje se na vrlo neposredan način pokazuje izvor kasnijih religijskih sustava (npr. klasične Grčke) u kojima su svijet plodnosti i svijet mrtvih vrlo tijesno povezani ili istovetni. Bukranij samom svojom pojavom označava prisutnost htoničkih sila i njihovu neopozivu moć. Zajedničko pojavljivanje bikova, bukranija, božice i sahranjenih mrtvacu u istom svetištu možda nam pokazuje da su rani poljodjelci štovali svemoćnu htoničku silu, apsolutnog gospodara svega postojećeg, života i smrti. Od Çatal Hüyüka dalje može se pratiti veza bukranija s Božicom i plodnošću Zemljine površine, a samim tim i svog živog svijeta s jedne strane, te veza s grobovima i svijetom ispod zemljine površine s druge strane²⁵.

Çatal Hüyük je najsjajniji izvor za veoma rane neolitičke religije, ali ne možemo biti sigurni da su opisana vjerovanja i simboli nastali u to vrijeme i na tom mjestu. Izvori ovog pogleda na svijet vjerojatno su stariji od neolitičke revolucije i možda ih valja tražiti u gornjem paleolitiku²⁶.

Ako je teško pratiti porijeklo kulturnih predmeta iz Çatal Hüyüka, lakše je pratiti njihov kasniji razvoj i rasprostranjenost. Oni nastavljaju i dalje. Iz bakrenodobnog sloja potječu modeli rogova iz Tepe Gawra²⁷. No, najpoznatija i podjednako slavna kao ona iz Çatal Hüyüka, rano-brončanodobna su svetišta iz Beycesultana. Veoma su razvijena, imaju brojnu i složenu opremu. Već u prvim sakralnim građevinama iz sloja XVII pojavljuju se konsekrativni rogovi²⁸. U sloju XVI prvi put se pojavljuju dvojna svetišta, tzv. »muška« i »ženska«²⁹. U sloju XV konstrukcija dvojnih stela s konsekrativnim rogovima ispred njih još se razvija³⁰, dok je u sloju XIV potpuno razvijena³¹. U Beycesultanu bukranij je pretiočen u simbolički prikaz — sedlasti žrtvenik, a prate ga i ostali kulturni predmeti koji će kasnije postati učestali na Sredozemlju: dvojne stele, posude za libacije ukopane u zemlju, oltari za krvave žrtve, niski oltari od nabijene zemlje (eshare?), drveni kolac ili stup. Širenje tih kulturnih predmeta s Istoka po Sredozemlju davno je primijećeno. Vidjeli smo da su dosegli do Levanta, Krete, Italije, Sicilije, Sardinije, Malte, čak i do Mallorce i Španjolske. Međutim, radi se o tome da su kultne predodžbe išle zajedno s religijskim sistemom i uopće pogledom na svijet. Ovdje ne možemo detaljno raspravljati o tome da li je širenje istovremeno bilo povezano i sa širenjem zemljoradničkih populacija iz Anatolije, i ne možemo doći do konačnog zaključka. Štovanje ženskog božanstva i htoničkih sila opća je duhovna podloga religijskih sustava starog svijeta od Inda do Iberije; stoga prisutnost goveda u kulturnim predodžbama pokriva isti golemi prostor. Evropa nije izuzetak.

Starčevačkoj kulturi pripada jedan predmet iz Crnokalačke Bare koji bi se možda mogao označiti kao model rogova³². Poznati su nalazi iz Tell-Azmaka, perioda Karanovo I³³, a poznato je i dosta primjeraka s područja Körös kulture³⁴. Modeli rogova, uvjetno ih možemo nazvati konsekrativni rogovi, nalaženi su u Porodinu³⁵. U raspravu o bukranijima ulaze i pločice iz Tartarije, ako se jedan od piktograma može protumačiti kao hram s bukranijem³⁶.

U vinčanskoj kulturi nalažena su postolja s rogovima koja su u sredini imala rupu za nasad³⁷, što nas nagoni da spomenemo izravnu paralelu s Kretom, usprkos velikoj vremenskoj razlici, gdje konsekrativni rogovi masovno pokazuju da se u rupu u sredini zaticala najčešće dvostruka sjekira, zatim zelena grana ili grane, a često je tu stjecao i vrč za libacije. Tu funkciju sedlastih žrtvenika ne nalazimo u Maloj Aziji³⁸.

Izuzetno je zanimljiv nalaz iz Sabatinovke u Moldaviji (SSSR). Ovdje je bilo otkopano veliko svetište rane tripoljske kulture. U njemu je na uzvišenoj platformi bilo nešto nalik na prijestolje od lijepa s naslonom

oblikovanim kao konsekrativni rogovi. Na istoj je platformi bilo nađeno 16 ženskih figurica, sve oblikovane u sjedećem položaju i svaka na malom prijestolju s naslonom poput konsekrativnih rogova³⁹. Na temelju nalaza može se pretpostaviti da je i na velikom prijestolju sjedila svećenica ili ženska osoba kao utjelovljenje Božice.

Nemamo ovdje ni prostora ni namjere davati potpun pregled. Već iz iznesenih djelomičnih podataka može se vidjeti da vučedolski nalazi nisu izolirani ni kulturno, ni religijski, ni vremenski. Oni se posve uklapaju u duhovni svijet prethistorijske i protohistorijske Evrope. Može se zaključiti da se njihova uloga u religiji nosilaca vučedolske kulture nije razlikovala od uloge u drugim sredinama. Za sada, kulturni predmeti vučedolske kulture ocrtavaju pogled na svijet koji se potpuno uklapa u religijske sustave starog sredozemnog svijeta. Štovanje bikova i njihovi simbolički prikazi, konsekrativni rogovi, sastavni su dio htoničkih religija izraslih među prvim poljodjelicima (možda i ranije), obilježenih obožavanjem ženskog božanstva i njezinih pratilaca i atributa. Upravo u tim atributima naziru se njezina različita lica: života i smrti, rađanja i umiranja, zemlje i podzemlja. Dok neki vidovi svakodnevnog života pokazuju jak utjecaj došljaka, nosioci vučedolske kulture mogli bi se upravo po religijskim odlikama smatrati izdancima sredozemnog i evropskog supstrata, a ne došljacima.

POPIS KRATICA

AAASH	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae
AS	ANATOLIAN STUDIES, Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara, London
CAH	Cambridge Ancient History, Cambridge, University Press
JPME	A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs
Opuscul. Archaeol.	OPVSCVLA ARCHAEOLOGICA, radovi Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Praistorija	<i>Praistorija jugoslavenskih zemalja</i> , III, <i>Eneolit</i> , Sarajevo (1979), ured. A. Benac
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu
VUČEDOL-K	VUČEDOL, <i>treće tisućljeće p.n.e.</i> , Zagreb (1988), Katalog izložbe
ŽA	ŽIVA ANTIKA, Skopje, Filozofski fakultet — — Seminar za klasičnu filologiju

BILJEŠKE

- 1 Dimenzije: dužina 50 cm, visina rogova 27 cm, visina srednjeg dijela 14 cm. Vidi Vučedol — K, kat. br. 39, sl. str. 31.
- 2 Usporedi do sad objavljene žrtvenike iz Vučedola-Gradac i Vinkovaca-Hotel, koji su dobrim dijelom rekonstruirani. Schmidt (1045) T. 50, 3; Dimitrijević (1977—78) T. 14, 1.
- 3 Vučedol — K, kat. br. 11, sl. str. 70.
- 4 Schmidt (1945) 36, T. 18, 2; 50, 3.
- 5 Praistorija, T. 34, 1.
- 6 Dimitrijević (1977—78) T. 14, 1; Vučedol — K, kat. br. 38, sl. str. 78.
- 7 Očuvana je samo jedna polovina konstrukcije, ali se trag druge polovine vrlo dobro vidio u okomitom profilu iskopine.
- 8 Tipično za vučedolsku kulturu na ovom lokalitetu — imalo je uzdignuto rebro po sredini.
- 9 Miličević (1987) T. 1, 2; 2, 1.
- 10 Escedy (1984) T. 8, T. 9, T. 10, T. 12, 7.
- 11 Schmidt (1945) 106 i d. Srejević (1957).
- 12 Marinatos & Hirmer (1959) T. 40 — Knos, T. 47 — nKos, T. XXVIII — sarkofag iz Aja Trijade, T. 128 i 129 — Idol iz Gazija, T. 136 i 137 — idol iz Karfija; Guthrie (1980) 860, fig. 4 — gema s prikazom rogova.
- 13 Marinatos & Hirmer (1959), T. 205 — zlatne aplike iz Mikene, T. 211 — pečat iz Vafija; Rose (1963) 464—65; usporedi Yavis (1949).
- 14 Diamant & Rutter (1969).
- 15 Kalicz & Raczky (1981) T. 7, 3.
- 16 Von Duhn (1924) 104—105, T. 14, 46 — Anghelu Ruju, 47 — Anghelu Ruju; Levy (1948) 129; Guido (1963) 49, 66, T. 11 — unutrašnjost grobnice s bikovskim glavama.
- 17 Levy (1948) 130—31, fig. 64.
- 18 Wilke (1912) 145, fig. 132a — Pina (Malorca), 146, fig. 134a — El Oficio (Almeria, Španjolska), rano brončano doba; tu su bila dva primjerka, jedan do drugog; Savory (1968) 194.
- 19 Levy (1948) 134; Evans (1959) 163.
- 20 Mosso (1910) 268—70.
- 21 Guthrie (1980) 851 i d, 859.
- 22 Mellaart (1962) T. 15a — slikarija bika; Mellaart (1963) 45, fig. 1 — svetište s rogovima umetnutim u gipsani stupić (tzv. »bull-pillar«); 47, fig. 2, T. 6b — klupa s redom od sedam usadenih pari rogova goveda (*bos primigenius*), svetište VI, 61; 53, fig. 4; 62, fig. 8; 63, fig. 9; 64, fig. 10; 71, fig. 15; 76, fig. 17; 77, fig. 18; Mellaart (1964) 43, fig. 4; 51, fig. 9; 62, fig. 18; 63, fig. 19; 72, fig. 25; Mellaart (1967) naročito T. 16 — usporedi Mellaart (1963) T. 6, b — svetište VI, 6, 1; T. 22 i 23 — glave od gipsa u koje su umetnuti pravi rogovi goveda; 118, fig. 30; 121, fig. 33 — klupa s tri para rogova, svetište VI, 14; 171, fig. 48 i T. 61—64.
- 23 Mellaart (1963) 62, fig. 8 — rekonstrukcija svetišta; Mellaart (1967) 116—33, 140—41, 144—46, 147—48, 148—50; Burkert (1983) 79—81.
- 24 Dietrich (1974) 99—115. Tragovi interpretiranja bika kao sunčanog simbola potječu još od A. B. Cooka, *Zeus*, I, Cambridge (1914) 497 i d.
- 25 Levy (1948) 67.
- 26 U tom još slabo predočljivom svijetu pojavljuju se neki poznati elementi —

dovoljno je spomenuti slavnu »Veneru« iz Laussela s rogom (obilja?) u ruci, Müller-Karpe I (1966) 252, T. 93, 1. Teško je reći da li nalaz iz Sibira ima do-dirnih točaka s našom temom — Müller-Karpe I (1966) 225, Burkert (1983) 14 i d. — tu je nađeno dvadeset i sedam glava mamuta raspoređenih u krug, dok je u sredini kruga bila gomila kostiju i neobrađenih i poluobrađenih kljova. Ispod gomile nalazila se statueta, ženska figurica. Pitanje je mogu li se glave mamuta shvatiti na isti način kao glave goveda u neolitiku; velika je vjerojatnost da se mogu (moćne kljove mamuta, kao i moćni rogovi goveda asociiraju na istu silu prirode), ali izvjesnosti još nema.

U ovu skupinu pripadao bi i jedan koštani predmet iz gornjeg paleolitika (nalazište Mežiriči, Ukrajina). Površina mu je ukrašena urezima među kojima su motivi koji bi u nekom drugom vremenu odmah bili označeni kao konsekra-tivni rogovi, no budući da je riječ o gornjem paleolitiku, možemo reći da su to polumjesečasti motivi koji veoma podsjećaju na konsekrativne rogove. Zaista nije moguće odrediti da li je njihovo značenje barem približno slično konsekra-tivnim rogovima — Filipov (1984) T. 8, 9. Usporedi Burkert (1983) 72.

27 Diamant & Rutter (1969) fig. 18—24.

28 Lloyd & Mellaart (1962) 29 i d, fig. 9, T. 6.

29 Ibid. 36 i d., fig. 10, T. 7.

30 Ibid. 40 i d., fig. 13, 14, 15, T. 8 i 9, fig. 16 — rekonstrukcija.

31 Ibid. 49 i d., fig. 17, 18, 19, 20 — rekonstrukcija, T. 10 i 11. Yakar (1974); Mili-čević (1987).

32 Tasić & Tomić (1969) T. 7, 2.

33 Kalicz & Raczky (1981) T. 6, 5.

34 Ibid. T. 1—6.

35. Grbić (1960) T. 6, 2 usporedi T. 38, 3; T. 33 — figurice bikova.

36 Makkay (1973).

37 Gimbutas (1982) 92—93, fig. 52 — Smederevska Palanka, fig. 49, 3 — Vinča, 1, 2 Ruse, kultura Gumelnica.

38 Dietrich (1974) 91 i d., 101 i d.

39 Gimbutas (1982) 72, fig. 25 i 26.

LITERATURA

- W. Burkert, 1983 *Homo Necans*, trans. Peter Bing, Univ. of California Press (njem. izdanje 1972)
- S. Diamant & J. Rutter, 1969 »Horned objects in Anatolia and the Near East and possible connections with the Minoan »Hornes of consecration«, AS 19, 147—178
- B. C. Dietrich, 1974 *The Origins of Greek Religion*, Berlin
- S. Dimitrijević, 1977—78 »Zur Frage der Genese und der Gliederung der vučedoler Kultur in dem Zwischenstromlande Donau-Drau-Sawe«, VAMZ, 3, ser. 10—11, 1—96
- F. von Duhn, 1924 *Italische Gräberkunde*, Heidelberg
- J. Ecsedy, 1984 »Prehistoric finds from Dunaszekcső-Várhegy«, JPME 29, 89—125
- J. D. Evans, 1959 *Malta*, Th&H, Ancient Peoples and Places, London
- O. K. Filipov, 1984 »Obrabotka i ispolzovanije kastjanih predmetov na poznopaleolitičeskom poseleniji Mežiriči« ARHEOLOGIJA (Kijev) 48, 35—47
- M. Gimbutas, 1982 *Goddesses and Gods of Old Europe*, London, (prvo izd. 1974)
- M. Grbić, 1960 *Porodin*, Bitolj
- M. Guido, 1963 *Sardinia*, Th&H, Ancient Peoples and Places, London
- W. K. C. Guthrie, 1980 »The Religion and Mythology of the Greeks«, CAH II, Part 2B (1980/izd. 1975) 851 i d.
- N. Kalicz & P. Raczky, 1981 »The Precursors to the »Horns of Consecration« in the Southeast European Neolithic«, AAASH 33, 5—20
- S. Lloyd & J. Mellaart, 1962 *Beycesultan*, I, London
- G. R. Levy, 1948 *The Gate of Horn*, London
- J. Makkay, 1973 »Shrine with Bucranium — A Tentative Interpretation of the Tartaria Sign 3. 5«, KADMOS 12/1, 1—5
- S. Marinatos & M. Hirmer, 1959 *Kreta und das Mykenische Hellas*, München
- J. Mellaart, 1962 »Excavations at Çatal Hüyük. First Preliminary Report 1961«, AS 12, 41—65
- J. Mellaart, 1963 »Excavations at Çatal Hüyük. Second Preliminary Report 1962«, AS 13, 43—103
- J. Mellaart, 1964 »Excavations at Çatal Hüyük. Third Preliminary Report 1963«, AS 14, 39—119
- J. Mellaart, 1967 *Çatal Hüyük, A Neolithic Town in Anatolia*, London
- M. Milićević, 1987 »Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras (VERG. Aen. 6. 252)«, Opusc. Archeol. 11—12, 99—130
- A. Mosso, 1910 *Le origini della civiltà Mediterranea*, Milano
- H. Müller-Karpe, 1966 *Handbuch der Vorgeschichte*, I, München
- H. J. Rose, 1963 »Religion« u A. J. B. Wace & F. H. Stubbings eds. *A Companion to Homer*, London, 463 i d.
- H. N. Savory, 1968 *Spain and Portugal*, Th&H, Ancient Peoples and Places, London
- R. R. Schmidt, 1945 *Die Burg Vučedol*, Zagreb
- D. Srejšević, 1957 »Kritsko-mikenski religiozni simboli u badensko vučedolskoj kulturi« ŽA 7, 123—136
- N. Tasić & E. Tomić, 1969 *Crnokalačka Bara — naselje starčevačke i vinčanske kulture*, Dissertationes 8, Beograd
- G. Wilke, 1912 *Südwesteuropäische Megalithkultur und ihre Beziehungen zum Orient*, Würzburg
- J. Yakar, 1974 »The Twin Shrines of Beycesultan«, AS 24, 151—162
- C. G. Yavis, 1949 *Greek altars, origins and typology*, Saint Louis Univ. Studies, Saint Louis

Summary

NEW FINDS OF THE HORNS OF CONSECRATION AT VUČEDOL

During the field research at the Vučedol site (Streim vineyard) from 1984 to 1989 two saddle-formed altars (consecrational horns) were found. One of them could be reconstructed completely (pl. 1, fig 1, fig 2). With the finds in Vučedol (Gradac), Vučedol (Streim corn stubble field) and Vinkovci (Hotel) also several fragments of the same alters (pl 2, fig 1, fig 2a-b; pl 4, fig 1) were discovered. In Vinkovci one portable altar made of baken earth (pl 3, fig 2) and one construction larger in size, on the house floor next to hearth (note 7) were found. In Vinkovci (Hotel) also one bucranium (with 80 cm diameter between the horns) was discovered. Originally, it was on the facade of a house, but when the house fell down in fire, bucranium fell under the ruins with a piece of plaster it was fixed to. It was found in this place. It is interesting that the skull of an ox was only partially left — the head was modeled of clay (pl 3, fig 1). This way of producing bucranium reminds of distant sites in Çatal Hüyük where they inserted real bull's horns in heads shaped of plaster. Fragments of the Vučedol consecrational horns both simple and decorated with marquetry were discovered in Hungary — Várhegy (pl 4, fig 2, fig 3a-b).

Consecrational horns are not only characteristic of the Vučedol culture. Their origin can be traced back to the Early Neolithic in Anatolia (Çatal Hüyük); in the Early Bronze Age in Anatolia (Beycesultan) they already had the classical form that is known in the Mediterranean, from Cyprus and Crete (from where it was taken over into the Mycenaean civilization) to Malta, Sicily, Sardinia, Italy, Spain. The same form of consecrational horns was also known in prehistoric cultures of south-east Europe (Starčevo, Koranovo I, Körös, Vinča, Porodin, Gumelnița, Cucuteni-Tripolye). From their very beginning they were associated with cult. The very appearance of bucranium and consecrational horns indicates the presence of chthonic forces and their incontestable power. On the one hand there is certain connection of bucranium (and the altar inspired by it) with the Goddess and the fertility of earth surface (inherent in the whole living world), and on the other with graves and the underworld. Here are the origins of later religious systems (e.g. classical Greece), where the world of fertility and that of the dead are closely connected or identical.

While some aspects of the Vučedol culture show strong influence of new-comers, we may regard the people of Vučedol culture just according to their religious characteristics as offsprings of Mediterranean and European substratum, and not as new-comers.

translated by Daniela Živković

OPIS TABLI

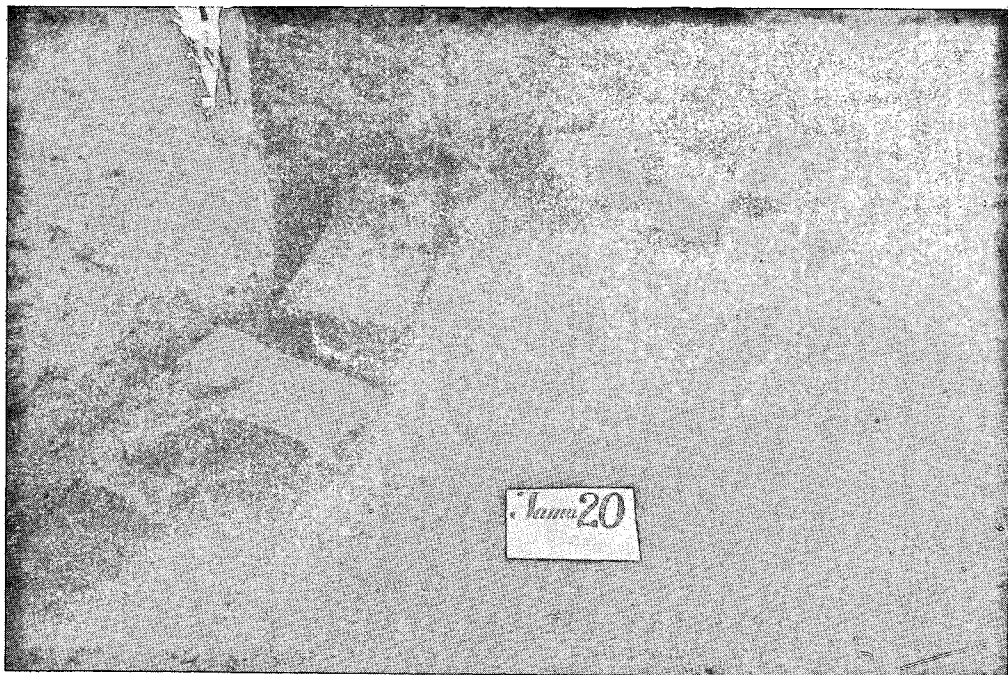
- T. 1 sl. 1 Vučedol-Streimov vinograd, Sonda V-85, Jama 20, snimio Slobodan Olič.
sl. 2 Rekonstrukcija konsekrativnih rogova, Vučedol-Streimov vinograd, sonda V-85, Jama 20, snimio Slobodan Olič.
- T. 2 sl. 1 Vučedol-Streimov vinograd, sonda V-85, Jama 13, snimio Slobodan Olič.
sl. 2 a-b Ulomak konsekrativnih rogova, Vučedol-Streimov vinograd, sonda V-85, Jama 87, snimio Slobodan Olič.
- T. 3 sl. 1 Rekonstruirani bukranj, Vinkovci-Hotel, 1977. g. Snimila Marina Hoti.
sl. 2 Rekonstrukcija kuće sagrađena za snimanje serije »Vučedolski osvajači« 1987. g. na Vučedolu. Snimila Marina Hoti.
- T. 4 sl. 1 Ulomak konsekrativnih rogova, Vučedol-Streimov vinograd, sonda V-87, POD 3, snimio Slobodan Olič.
sl. 2 Ulomak konsekrativnih rogova, Dunaszekcső-Várhegy, prema ECSEDY (1984) T. 12, 7.
sl. 3 a-b Ulomak konsekrativnih rogova ukrašen inkrustacijom, Dunaszekcső-Várhegy, prema ECSEDY (1984) T. 8, 5 A-B.

DESCRIPTION OF PLATES

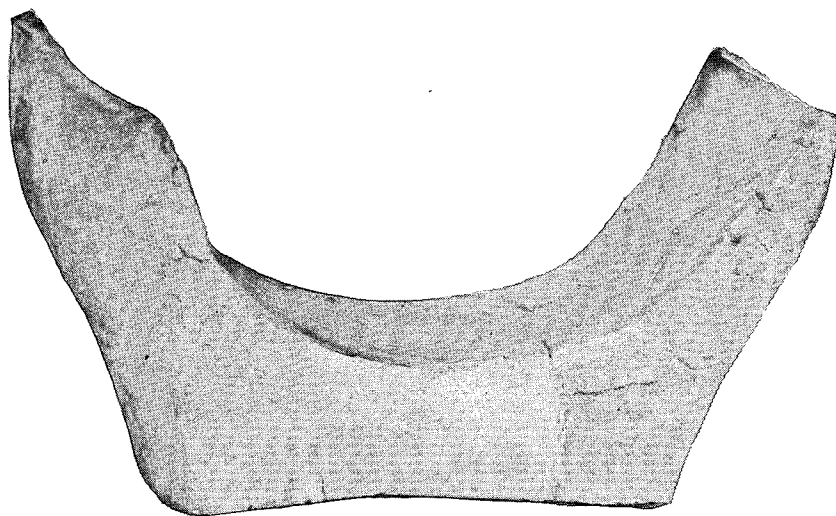
- Pl 1, fig 1 Vučedol (Streim vineyard), sound V-85, pit 20 photograph by Slobodan Olič
fig 2 Reconstruction of consecrational horns, Vučedol (Streim vineyard), sound V-85, pit 20 photography by Slobodan Olič
- Pl 2, fig 1 Vučedol (Streim vineyard), sound V-85, pit 13 photograph Slobodan Olič
fig 2a-b Fragment of consecrational horns, Vučedol (Streim vineyard), sound V-85, pit 87 photograph by Slobodan Olič
- Pl 3, fig 1 Reconstructed bucranium, Vinkovci (Hotel), 1977 photograph Marina Hoti
fig 2 Reconstruction of the house built for shooting the TV serial »Vučedol conquerors« in Vučedol in 1987, photograph by Marina Hoti
- Pl 4, fig 1 Fragment of consecrational horns, Vučedol (Streim vineyard), sound V-87, floor 3 photograph by Slobodan Olič
fig 2 Fragment of consecrational horns Dunaszekcső-Várhegy, cf ECSEDY (1984) pl 12, 7
fig 3a-b Fragments of consecrational horns decorated with marquetry, Dunaszekcső-Várhegy, cf ECSEDY (1984) pl 8, 5 A-B

T. 1

1

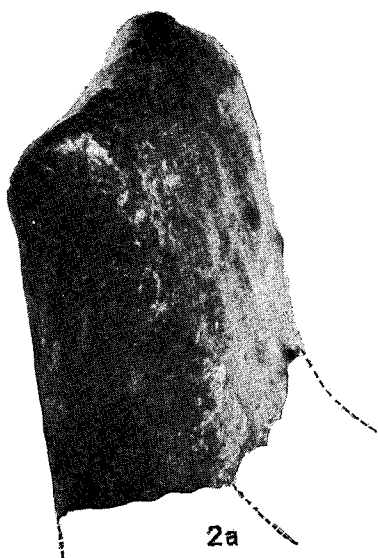

2

T.2

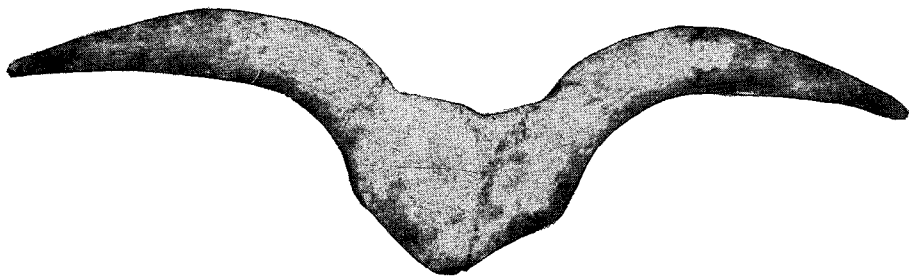
1

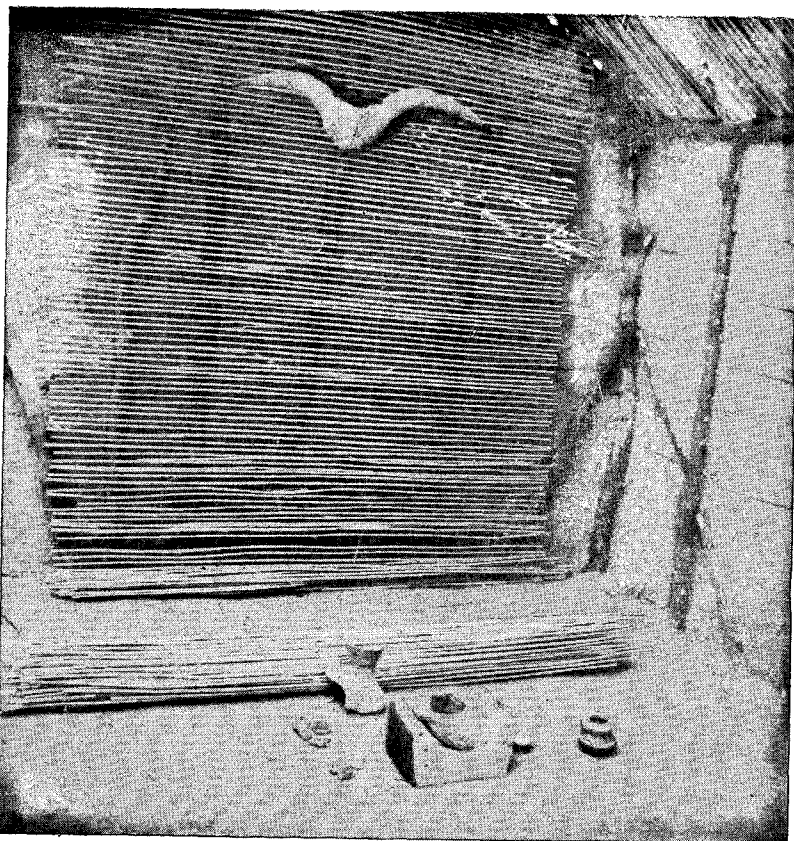
2b

2a

T.3

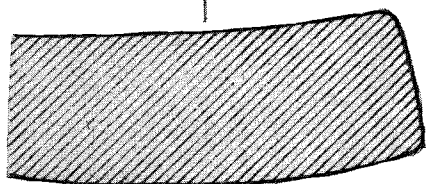
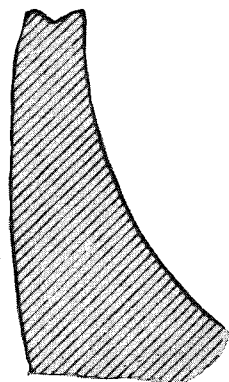
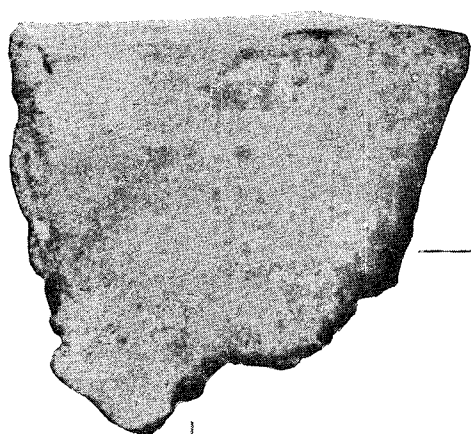

1

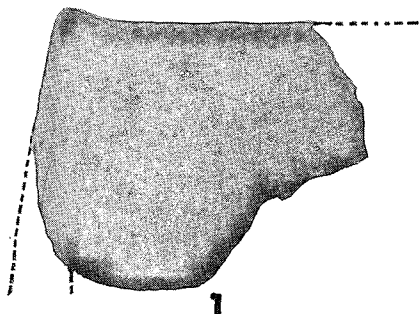

2

T.4

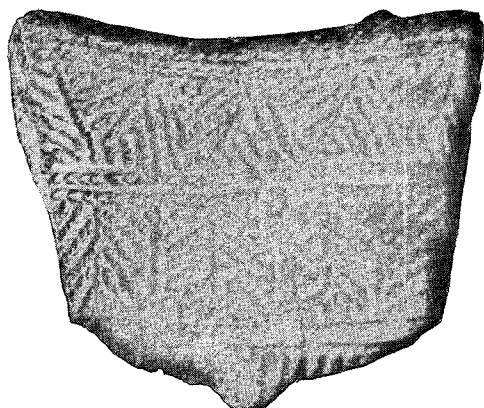
2

1

3a

3b